

УДК 346.5:330.341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.57>

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ¹

Ніколенко Л.М.,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки,

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

ORCID: 0000-0002-3437-6968

Деревянко Б.В.,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки,

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

ORCID: 0000-0001-7408-8285

Дутов М.М.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

ORCID: 0000-0002-4661-2833

Ніколенко Л.М., Деревянко Б.В., Дутов М.М. Формування правової моделі інноваційного інвестування в Україні крізь призму принципів права Європейського Союзу.

Статтю присвячено дослідженню концептуальних засад формування правової моделі інноваційного інвестування в Україні в умовах інтеграції до правового простору Європейського Союзу. Обґрунтовано, що чинна система нормативного регулювання інноваційної та інвестиційної діяльності характеризується фрагментарністю, відсутністю внутрішньої узгодженості та недостатньою передбачуваністю, що стримує залучення приватного капіталу до інноваційних проєктів і підвищує регуляторні ризики. Доведено, що адаптація законодавства до *acquis* ЄС не може обмежуватися формальним запозиченням окремих правових конструкцій, а потребує інтеграції принципів права ЄС як методологічної основи трансформації національного регулювання.

Проаналізовано зміст і значення принципів верховенства права, правової визначеності, пропорційності, недискримінації, субсидіарності та інновацій у контексті їх впливу на інституційне та фінансово-правове забезпечення інноваційного інвестування. Встановлено, що зазначені принципи виступають критеріями оцінки якості правового регулювання та формують системну рамку для поєднання стабільності правового середовища з його адаптивністю до технологічних змін.

На основі проведеного аналізу окреслено концептуальні контури оновленої правової моделі інноваційного інвестування, яка передбачає формування цілісної регуляторної архітектури, розвиток інституційної підтримки, впровадження механізмів змішаного фінансування та регуляторних «sandbox»-інструментів. Зроблено висновок, що імплементація принципів права ЄС сприятиме підвищенню довіри інвесторів, зниженню регуляторної невизначеності та забезпеченню сталого економічного розвитку України в процесі європейської інтеграції.

¹ Стаття підготовлена в межах виконання науково-дослідної роботи «Комплексне наукове дослідження інвестиційно-інноваційної детермінанти сталого економічного розвитку України» (договір № БФ/С22–2025 з Міністерством освіти і науки України), що фінансується за рахунок бюджетних коштів, спрямованих на виконання державними науковими установами наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за результатами державної атестації.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні принципів права ЄС як не лише орієнтирів гармонізації законодавства, а й методологічних критеріїв оцінки ефективності національного регулювання інноваційного інвестування. Запропонований підхід дозволяє переосмислити трансформацію правового середовища як комплексний процес, спрямований на формування передбачуваної, інституційно спроможної та інноваційно орієнтованої економічної системи.

Ключові слова: інноваційне інвестування, правове регулювання, інновація, принципи права Європейського Союзу, євроінтеграція, верховенство права, інвестиційна діяльність, інноваційна діяльність, гармонізація законодавства.

Nikolenko L.M., Derevyanko B.V., Dutov M.M. Formation of a legal model of innovative investment in Ukraine through the prism of the principles of European Union law.

The article is devoted to the study of the conceptual foundations of the formation of a legal model of innovative investment in Ukraine in the context of integration into the legal space of the European Union. It is substantiated that the current system of normative regulation of innovative and investment activity is characterized by fragmentation, lack of internal coherence and insufficient predictability, which restrains the attraction of private capital to innovative projects and increases regulatory risks. It is proved that the adaptation of legislation to the EU *acquis* cannot be limited to the formal borrowing of certain legal constructions, but requires the integration of the principles of EU law as a methodological basis for the transformation of national regulation.

The content and significance of the principles of the rule of law, legal certainty, proportionality, non-discrimination, subsidiarity and innovation are analyzed in the context of their influence on the institutional and financial-legal support of innovative investment. It is established that the mentioned principles act as criteria for assessing the quality of legal regulation and form a systemic framework for combining the stability of the legal environment with its adaptability to technological changes.

On the basis of the conducted analysis, the conceptual contours of an updated legal model of innovative investment are outlined, which provides for the formation of a coherent regulatory architecture, the development of institutional support, the implementation of blended finance mechanisms and regulatory "sandbox" instruments. It is concluded that the implementation of the principles of EU law will contribute to increasing investor confidence, reducing regulatory uncertainty and ensuring sustainable economic development of Ukraine in the process of European integration.

The scientific novelty of the research consists in substantiating the principles of EU law not only as guidelines for the harmonization of legislation, but also as methodological criteria for assessing the effectiveness of national regulation of innovative investment. The proposed approach makes it possible to rethink the transformation of the legal environment as a comprehensive process aimed at forming a predictable, institutionally capable and innovation-oriented economic system.

Key words: innovative investment, legal regulation, innovation, principles of European Union law, European integration, rule of law, investment activity, innovative activity, harmonization of legislation.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток економіки безпосередньо пов'язаний із формуванням ефективних механізмів інвестування у створення та впровадження нових технологій. У сучасних умовах інноваційне інвестування виступає одним із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення технологічної модернізації виробництва та формування інноваційної екосистеми держави.

Водночас правове регулювання інноваційного інвестування в Україні характеризується фрагментарністю та відсутністю системного підходу. Попри наявність значної кількості нормативно-правових актів, що регулюють інноваційну та інвестиційну діяльність, відповідні правові положення залишаються розпороченими, часто неузгодженими між собою та не формують цілісної правової моделі інноваційного інвестування. За таких умов недостатньо визначеними залишаються правові форми залучення приватного капіталу до інноваційних проєктів, а також механізми розподілу інвестиційних ризиків між державою та приватним сектором.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в умовах інтеграції України до європейського правового простору. Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу (далі – ЄС) передбачає не лише формальне наближення окремих нормативних положень до *acquis* ЄС, а й урахування принципів права ЄС як концептуальних орієнтирів побудови сучасної моделі правового регулювання економічних відносин. Саме принципи права ЄС визначають базові параметри функціонування внутрішнього ринку та виступають методологічною основою формування ефективних механізмів інноваційного інвестування.

З огляду на це актуальним є наукове осмислення концептуальних засад формування системної правової моделі інноваційного інвестування в Україні крізь призму принципів права ЄС.

Стан дослідження. Проблеми правового забезпечення інноваційної діяльності та інвестиційних процесів традиційно перебувають у полі зору вчених. У наукових працях досліджено правову природу інвестицій, договірні механізми фінансування, інструменти державної підтримки інновацій, а також окремі аспекти цифровізації інвестиційних інструментів та розвитку альтернативних форм фінансування. Розробкою питань займалися О. Гавриш, О. Баганець, А. Івченко, К. Бліщук, Г. Третяк, С. Глібко, О. Розгон, Ю. Георгієвський, О. Подра, О. Гончаров, І.Шуміло, О. Шатіло та ін. Разом із тим у науковій літературі недостатньо дослідженими залишаються питання формування цілісної правової моделі інноваційного інвестування в Україні крізь призму принципів права ЄС, що зумовлює необхідність подальшого теоретичного осмислення зазначеної проблематики.

Метою статті є обґрунтування концептуальних засад формування правової моделі інноваційного інвестування в Україні крізь призму принципів права ЄС та визначення напрямів її вдосконалення в умовах інтеграції до європейського правового простору.

Виклад основного матеріалу. Інноваційне інвестування є одним із ключових чинників структурної модернізації економіки та впровадження нових технологій. Нормативну основу регулювання інноваційної діяльності в Україні становить значна кількість актів, серед яких положення Конституції України, Цивільного кодексу України, законів України «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та інші [1, с. 101]. Але не зважаючи на такий масив законодавчих актів, ключовою проблемою залишається відсутність системної правової моделі. У контексті євроінтеграційних процесів така модель повинна формуватися з урахуванням принципів права ЄС, які визначають базові параметри функціонування внутрішнього ринку та виступають методологічними орієнтирами побудови сучасного економіко-правового регулювання [2, с. 3–8].

Принцип верховенства права є наріжним каменем правопорядку ЄС і передбачає, що діяльність усіх суб'єктів як публічних, так і приватних підпорядкована праву [3, с. 39–43]. У первинному праві ЄС цей принцип закріплений у статті 2 Договору про Європейський Союз як одна з фундаментальних цінностей, на яких ґрунтується Союз, поряд із демократією, правами людини та рівністю. Стосовно інноваційного інвестування принцип верховенства права вимагає, насамперед, прозорого та передбачуваного правового середовища, в якому інвестор може заздалегідь оцінити правові наслідки своїх дій. Зазначене є особливо важливим з огляду на тривалі горизонти інноваційних проєктів: інвестор, вкладаючи кошти у дослідно-конструкторські розробки або нову технологію, має бути впевнений, що правові умови його діяльності не зміняться довільно упродовж усього інвестиційного циклу. Натомість нестабільність або непередбачуваність правового регулювання є одним із найбільш вагомих нетарифних чинників, що стримують іноземне та внутрішнє інноваційне інвестування [4, с. 121].

Невід'ємним складником принципу верховенства права є принцип правової визначеності (legal certainty), який охоплює вимоги ясності, несуперечливості та передбачуваності правових норм, заборону їх зворотної дії та захист законних очікувань суб'єктів господарювання. У практиці Суду ЄС підкреслюється, що норми права повинні бути чіткими й такими, що дозволяють особам обґрунтовано прогнозувати правові наслідки своєї діяльності [5]. У сфері інноваційного інвестування принцип правової визначеності має кілька практичних вимірів. По-перше, він передбачає однозначне визначення ключових правових категорій («інновація», «інноваційний продукт», «інноваційний проєкт»), що виключає можливість їх довільного тлумачення. По-друге, він вимагає стабільності податкових та фінансових стимулів для інвесторів, оскільки раптове скасування або погіршення умов без перехідного періоду підриває принцип захисту законних очікувань. По-третє, він зобов'язує законодавця забезпечувати внутрішню узгодженість нормативних актів та усувати колізії між ними. Для інвестора особливо важливою є передбачуваність правового середовища, чіткість процедур доступу до фінансових інструментів та визначеність правового статусу новітніх механізмів, зокрема краудінвестингових платформ чи регуляторних «sandbox». Саме забезпечення правової визначеності формує довіру до державної політики та знижує регуляторні ризики інноваційного інвестування.

Отже, реалізація принципу верховенства права стосовно інноваційного інвестування є не лише умовою євроінтеграції, але й необхідною передумовою формування в Україні інвестиційно привабливого та технологічно розвиненого господарського середовища, що забезпечує формування довіри інвесторів і стабільність довгострокових інноваційних проєктів.

Принцип пропорційності (proportionality), закріплений у статті 5 Договору про ЄС, вимагає, щоб заходи правового регулювання не виходили за межі того, що необхідне для досягнення цілей відповідного законодавства. Стосовно правового регулювання інноваційного інвестування цей принцип має принципове значення: надмірне регуляторне навантаження, зайва бюрократизація

процедур реєстрації та підтримки інноваційних проєктів (особливо у сфері цифрових фінансових інструментів, де надмірна зарегульованість може стримувати розвиток інновацій) безпосередньо підривають привабливість інноваційного інвестування [6]. У контексті права ЄС принцип пропорційності передбачає, зокрема, що процедури участі у конкурсних відборах на фінансування мають відповідати принципам прозорості, недискримінації, рівного ставлення, належного фінансового управління та пропорційності. Цей підхід покладений в основу регулювання програми Horizon Europe – флагманської дослідницької та інноваційної програми ЄС з бюджетом 93,5 млрд євро на 2021–2027 роки [7].

Принцип недискримінації та рівного ставлення є базовим для права ЄС у сфері внутрішнього ринку і передбачає однакові умови для всіх учасників інноваційної та інвестиційної діяльності незалежно від їх національності, форми власності чи місця реєстрації. В Україні цей принцип частково відображено у Законі «Про інвестиційну діяльність», метою якого є забезпечення рівного захисту прав, інтересів та майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності [8]. Водночас Закон «Про режим іноземного інвестування» встановлює національний режим для іноземних інвесторів із певними винятками [9], що в деяких аспектах може суперечити вимогам ЄС. Повноцінна реалізація принципу недискримінації у сфері інноваційного інвестування вимагатиме перегляду цих виключень відповідно до стандартів ЄС у контексті підготовки до членства.

Особливого значення для формування правової моделі інноваційного інвестування в Україні набуває порівняно новий принцип права ЄС – принцип інновацій (Innovation Principle), концепція якого вперше сформульована у 2016 році в документі Єврокомісії щодо покращення регулювання для стимульованих інноваціями інвестицій [10]. Відповідно до нього, при розробці будь-яких законодавчих актів Європейська комісія має оцінювати, чи не матимуть заплановані регуляторні заходи негативно-го впливу на інновації. Принцип інновацій має бути інтегрований на всіх трьох фазах законодавчого процесу. На думку Європейської комісії, інноваційні компанії, які прагнуть масштабуватися в Європі, стикаються з перешкодами через непослідовне та обмежувальне регулювання. У відповідь на це ЄС планує ухвалення Європейського акту про інновації (European Innovation Act), який запропонує стандартне правове визначення та базові принципи регуляторних «sandbox» [11]. Зазначений підхід може слугувати орієнтиром для розвитку відповідних інструментів в Україні.

Принцип субсидіарності у контексті інноваційного інвестування передбачає розподіл компетенції між наднаціональним (у випадку ЄС) та національним рівнями регулювання з урахуванням ефективності прийняття управлінських рішень на найбільш наближеному до економічних процесів рівні. У праві ЄС цей принцип спрямований на забезпечення оптимального балансу між централізованим регулюванням та автономією держав-членів у тих сферах, де національні або регіональні механізми здатні ефективніше досягати поставлених регуляторних цілей.

Для України принцип субсидіарності трансформується у вимогу належного розмежування між загальнодержавним регулюванням інноваційної діяльності та регіональними механізмами підтримки інновацій, що є особливо актуальним в умовах децентралізації публічного управління. Зокрема, органи місцевого самоврядування та агенції регіонального розвитку мають отримати достатній обсяг нормативно визначених повноважень для формування територіальних інноваційних екосистем, залучення локальних інвесторів і підтримки малого та середнього інноваційного бізнесу на рівні територіальних громад. Такий підхід дозволяє враховувати специфіку економічного потенціалу окремих регіонів, рівень їх технологічного розвитку та наявність локальних інноваційних кластерів.

Водночас реалізація принципу субсидіарності у сфері інноваційного інвестування потребує формування узгодженої багаторівневої моделі регулювання, у межах якої компетенції різних рівнів публічної влади мають бути взаємопов'язані та інституційно скоординовані. Така модель повинна забезпечувати баланс між автономією регіонів у формуванні власної інноваційної політики та необхідністю збереження єдиного правового простору для інвестування. Вказане передбачає створення ефективних механізмів координації між центральними органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інституціями розвитку територій, що сприятиме узгодженості державної та регіональної інноваційної політики, підвищенню ефективності використання публічних ресурсів і формуванню сприятливого інституційного середовища для залучення інвестицій у технологічні проєкти.

У цьому контексті принцип субсидіарності виступає важливим методологічним орієнтиром формування національної моделі правового регулювання інноваційного інвестування, яка повинна поєднувати єдині загальнодержавні стандарти інвестиційного середовища з достатнім рівнем регуляторної автономії регіонів.

З урахуванням викладених теоретичних положень та аналізу принципів права ЄС доцільно окреслити концептуальні контури оновленої правової моделі інноваційного інвестування в Україні. Формування правової моделі інноваційного інвестування в Україні має здійснюватися не шляхом фрагментарного оновлення окремих нормативних актів, а через системне переосмислення регу-

ляторної архітектури з урахуванням принципів права ЄС як фундаментальних орієнтирів побудови збалансованої та ефективної моделі.

На основі аналізу принципів права ЄС та виявлених недоліків чинного регулювання можна виокремити ключові структурні елементи оновленої правової моделі інноваційного інвестування в Україні. Першим елементом має стати законодавче ядро – прийняття спеціального Закону України «Про інноваційне інвестування», який системно врегулює відповідні відносини та усуне суперечності чинного законодавства. Другим елементом є інституційна архітектура, що передбачає створення або модернізацію органів державної підтримки за зразком European Innovation Council, який продемонстрував ефективність у мобілізації значних обсягів грантового та приватного фінансування. Третім елементом виступають механізми фінансового стимулювання – пряме фінансування, гарантійні інструменти та blended finance для залучення приватного капіталу. Європейська стратегія підтримки стартапів підтверджує ефективність таких інструментів у поєднанні публічних і приватних ресурсів. Четвертим елементом є посилений режим охорони прав інтелектуальної власності відповідно до стандартів ЄС, що забезпечує захист ключового активу інноваційної діяльності. П'ятим елементом мають стати регуляторні «sandbox»-механізми, які дозволяють тестувати інноваційні рішення в контрольованому правовому середовищі.

Правова модель інноваційного інвестування повинна ґрунтуватися на таких принципових засадах: системності регулювання, активного стимулювання інновацій, захисту законних очікувань інвесторів, відкритості науки та інновацій відповідно до підходів Horizon Europe, а також відповідальності й ефективності правового регулювання. Гармонізація з правом ЄС має здійснюватися у кількох напрямках: удосконалення понятійного апарату з розширенням визначення інноваційного продукту; впровадження оцінки впливу законодавства на інновації відповідно до Innovation Principle ЄС; формування правових механізмів змішаного фінансування та інтеграції інструментів ЄС.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що чинна система правового регулювання інноваційного інвестування в Україні характеризується фрагментарністю, недостатньою узгодженістю нормативних приписів та відсутністю цілісної регуляторної архітектури, здатної забезпечити стабільність і передбачуваність інвестиційного середовища. Такий стан не відповідає вимогам функціонування конкурентної економіки в умовах інтеграції до правового простору ЄС.

Обґрунтовано, що формування сучасної правової моделі інноваційного інвестування має здійснюватися не лише шляхом формальної імплементації *acquis* ЄС, а передусім через інтеграцію принципів права ЄС як методологічних критеріїв якості національного регулювання. Принципи верховенства права, правової визначеності, пропорційності, недискримінації, субсидіарності та інновацій формують системну рамку, в межах якої забезпечується баланс стабільності правового середовища та його здатності до адаптації в умовах технологічних змін.

Доведено, що імплементація зазначених принципів дозволяє переорієнтувати національне регулювання з декларативної підтримки інновацій на структуровану модель, спрямовану на зниження регуляторних ризиків, посилення довіри інвесторів та створення передумов для сталого економічного розвитку України в контексті європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Повар П.О., Гулак О.В., Гулак Я.Д. Проблеми правового регулювання інноваційної діяльності в Україні крізь призму євроінтеграційних процесів. *Наукові записки. Серія: Право (Scientific Notes. Series: Law)*. 2024. Вип. 17. С. 100-104. DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-100-104.
2. Ніколенко Л.М. Принципи права Європейського Союзу як методологічна основа правового регулювання сталого інвестування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 4. С. 3-8. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.4.1>.
3. Юхимюк О., Дмитрук С. Формування принципу верховенства права Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2. С. 39-43. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16044/1/9.pdf>.
4. Врублевська К.М. Місце інноваційного інвестування в господарському праві України. *Економічна теорія та право*. 2017. № 1 (28). С. 119-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2017_1_12.
5. Lenaerts K., Gutman K. To Say What the Law of the EU Is: Methods of Interpretation and the European Court of Justice. *Columbia Journal of European Law*. 2013. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/To-Say-What-the-Law-of-the-EU-is%3A-Methods-of-and-of-Lenaerts-Guti%20C3%A9rrez-Fons/d918d125c1c0403b9b3b5d0c0229c00668cda4a1>.
6. European Commission. Interim Evaluation of the Horizon Europe Framework Programme for Research and Innovation (2021-2024). 2025. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52025SC0110>.

7. Regulation (EU) 2021/695 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing Horizon Europe. *Official Journal of the European Union*. 2021. L 170. P. 1–68. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/695/oj/eng>.
8. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.
9. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 19. Ст. 80. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
10. European Commission. Ensuring EU legislation supports innovation. *Research and Innovation*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/law-and-regulations/ensuring-eu-legislation-supports-innovation_en.
11. European Commission. Communication on the EU Startup and Scaleup Strategy. COM(2024) 77 final. Brussels, 14.02.2024. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/jobs-and-economy/eu-startup-and-scaleup-strategy_en

Дата першого надходження рукопису до видання: 4.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026